

Den nye norske prisloven

Af Olav Harald Jensen ¹⁾

1. Innledning.

Da den norske Konge den 26. juni i år sanksjonerte den nye »lov om kontroll og regulering av priser, utbytte og konkurranseforhold«, betegnet det en foreløbig avslutning på den voldsomste politiske debatt som har funnet sted i Norge etter krigen. Det var en debatt som satte sterke spor etter seg i loven. Men enda større virkninger hadde debatten sannsynligvis ved at den tvang store deler av det norske folk til å ta bevisst stilling til de problemer en her står overfor. På tross av at lovgivning på dette område har eksistert i Norge i en lang årrekke, hadde nemlig problemdiskusjonen i de senere år vært begrenset til ganske snevre kretser.

Allerede under den første verdenskrig utviklet det seg i Norge et omfattende prisreguleringssystem, særlig etterat Prisdirektoratet ble opprettet i 1917. Dette system ble opprettholdt også etter krigens slutt, men etterat det i begynnelsen av 20-årene ble fastsatt midlertidige bestemmelser om registrering av monopol- og storbedrifter og av konkurranseregulerende sammenslutninger m. v., skjedde det en gradvis avvikling av prisreguleringen, mens kontrollen med konkurranse-reguleringer ble tillagt større vekt.

Da Trustloven kom i 1926 skjedde det en ytterligere innskrenkning av prisreguleringen. Loven omfattet riktignok både et forbud mot utilbørlige priser m. v. og hjemlet adgang til å sette i verk spesialreguleringer for å motvirke priser m. v. som måtte anses urimelige. Men belingelsen for inngrep mot urimelige priser m. v. var at de enten var fastsatt ved konkurranseregulering eller av storbedrift eller at

¹⁾ Fg. docent ved Norges Handelshøyskole.

konkurransen ellers ikke var virksom eller foregikk på en måte som ikke kunne antas å medføre opphevelse av forholdet.

Til gjengjeld etablerte Trustloven en vidtgående kontroll med private konkurransereguleringer. Denne kontroll bygde på en registrering som i det vesentlige ikke var offentlig tilgjengelig, men loven inneholdt dessuten en rekke bestemmelser angående gyldighetstiden, benyttelsen av tvangsmidler, boikott, eksklusivavtaler m. v.

På tross av sine mange detaljbestemmelser var Trustloven en typisk fullmaktslov, og det forelå ingen klar tilkjenneivelse av om formålet med loven var å skape forutsetninger for en effektiv konkurranse eller var å stimulere til reguleringer m. v. som kunne føre i retning av et korporativt samfunn. Loven er derfor blitt kalt »de latente muligheters lov«, og i praksis ledet den utvilsomt til en sterk økning av konkurranseregulerende sammenslutninger o. l. I 30-årene ble fullmaktene noe utvidet, og ytterligere utvidelser, bl. a. om tvangskarteller og nyetableringskontroll, ble foreslått.

Da den annen verdenskrig brøt ut, kom Trustloven snart i skyggen av den ekstraordinære prislovgivning som satte myndighetene i stand til å gjøre bruk av så å si alle midler som ble funnet nødvendige for å motvirke inflasjon og andre mislige forhold. Foruten direkte prisregulering ble det etablert forbud mot tilbakeholdelse av varer o. l., det ble etablert prisutjevningsordninger, prisregulerte varer kunne eksproprieres osv. Under okkupasjonen ble det videre hjemlet adgang til nyetableringsforbud, forbud mot nedleggelser, omlegginger o. l.

Hele dette komplekset av fullmakter, også de som kom til under okkupasjonen, finner man igjen i den provisoriske anordning av 8. mai 1945, som oprinnelig var tenkt å gjelde bare i en kort overgangstid. Gjennom midlertidige lover, som siden er blitt forlenget frem til 1. januar 1954, ble disse fullmaktene gitt fortsatt gyldighet, selv om Prisdirektoratet etterhvert måtte avgi en del av sin myndighet til overordnede instanser, d. v. s. departementet og regjeringen. Foruten vanlig prisregulering kan prismyndighetene således fremdeles inntil den nye prislov trer i kraft ved kommende årsskifte, bestemme at ingen må sette i gang nye foretak uten samtykke, bestemme fordelingen av produksjon, omsetning m. v., pålegge produksjon av bestemte ting e. l., pålegge avgifter i reguleringsøyemed, ekspropriere ting og rettigheter, foreta inndragning av utilbørlig store fortjenester selv om de er inntjent på godkjente priser osv. I praksis er disse vidtgående fullmakter imidlertid blitt forholdsvis lite brukt.

2. *Forspillet til prisloven.*

På et sterkt politisk plan ble de vidtgående prisreguleringsfullmakter m. v. livlig debattert allerede umiddelbart etter frigjøringen, men det var bare få og spredte tillop til en saklig utredning av spørsmålene. I september 1947 ble det imidlertid nedsatt en Pris- og rasjonaliseringslovkomite, som fikk i oppdrag å utrede spørsmålene i forbindelse med en lovgivning angående karteller, monopoler og konkurranseforhold i det hele, varig offentlig priskontroll, det offentliges medvirkning til rasjonalisering av den økonomiske virksomhet m. v. På sett og vis kan denne komite sammenlignes med den danske Trustkommisjon og de svenske Nyetableringssakkunniga, men den norske komites mandat var meget videre.

Komiteen fikk en rent interessepreget sammensetning uten deltagelse av uavhengig sakkyndige, og det var meningen at den skulle legge frem sin innstilling på rekordtid, nemlig allerede i 1948. Det var derfor opprinnelig neppe forutsetningen at komiteen skulle foreta noen dyptgående analyse av problemene, og visse uttalelser, bl. a. av daværende statsminister Gerhardsen, kunne tydes slik at en skulle få en »forsoningskomite« som skulle søke å nå frem til et forslag de fleste kunne enes om, i hvert fall når det gjalt prisregulerings-spørsmålene. Slik skulle det imidlertid ikke gå.

For det første dro komiteens arbeid ut i 4½ år og ble først avgitt 13. mars 1952. For det annet hadde komiteen istedenfor å nå frem til et kompromiss, sprukket i to uforsonlige fraksjoner. Allikevel hadde komiteen stort sett unnlatt å foreta en sakkyndig eller saklig analyse av de problemer mandatet reiste. Når de andre forutsetningene for komiteen sviktet, var dette imidlertid det verste den kunne gjøre, og det reiste seg derfor også straks en kraftig kritikk av det arbeid som var utført, en kritikk som personer fra alle partier deltok i. Denne kritikk umuliggjorde den planlagte lynbehandling av komiteeforslaget, og dermed ble slusene åpnet for den største politiske debatt i Norge etter krigen.

Komiteens flertallsforslag munnet ut i et utkast til lov om priser og konkurransereguleringer samt et utkast til lov om fremme av rasjonalisering, bedre organisasjon og utbygning av den økonomiske virksomhet. For den følgende behandling er det bare det såkalte prislovsforslag som har interesse. Regjeringen har nemlig oppgitt tanken om en generell rasjonaliseringslov, men har istedet bebudet særskilte lover for enkelte bransjer e. l. i den utstrekning lovbestemmelser

måtte bli ansett nødvendig. En venter imidlertid en særskilt melding fra Finansdepartementet om disse spørsmål.

Komiteens forslag til prislov inneholdt alminnelige forskrifter for ervervsvirksomhet, alminnelige fullmakter til regulering av priser, fortjeneste og andre ervervsmessige forhold, forskrifter til regulering av aksjeutbytte m. v. samt forskrifter og fullmakter for inngrep overfor konkurransereguleringer. Ved siden av de materiellrettslige forslag var forslagene angående forvaltningen og saksbehandlingen de viktigste.

Skjematisk sett kan man si at fullmaktene til regulering av priser, fortjeneste m. v. samt utbytter dannet kjernen i komiteeforlaget, og forslagene på dette område satte da også straks sinnene i kok. I noen få korte paragrafer ble det foreslått at prismyndighetene skulle få en nærmest ubegrenset fullmakt til å gi alle de bestemmelser de fant nødvendige for å føre kontroll med eller regulere priser og fortjenester, til å gi forskrifter om produksjon, omsetning m. v., til å treffe slike andre bestemmelser som de fant nødvendige for å motvirke alle forhold som de anså urimelige eller til skade for almene interesser, til å pålegge avgifter til bruk i reguleringssøyemed osv. Når det gjalt aksjeutbytter, ble det foreslått en generell maksimumssats på 5 % av aksjekapitalen. Og komiteens kommentarer ga klart uttrykk for at formålene med fullmaktene ikke bare var å kontrollere priser m. v., men også å stimulere eller hemme bedrifter alt etter hvor »nødvendige« prismyndighetene betraktet dem, å tvinge bedriftene til å disponere i samsvar med myndighetenes politikk osv. Det ble også uttrykkelig sagt at det uten begrensning måtte være overlatt til myndighetenes avgjørelse å benytte seg av de inngrep de fant formålstjenlige.

Men også i de alminnelige forskrifter for ervervsvirksomhet fant man radikale forslag, bl. a. et forbud mot unødvendig mellomhandel, hvor enhver økning av omsetningsledd utover det sedvanemessige ble forbudt. Forbudet mot ervervsmessig boikott ble foreslått utvidet, slik at prismyndighetene helt etter eget skjønn kunne bestemme hva som var ulovlig boikott.

Meget overraskende var den uhyre svake behandling komiteen ga av de problemer private konkurransereguleringer reiser. Her hadde det funnet sted en overfladisk revisjon av Trustloven, hvor f. eks. den viktigste endring, nemlig at avtaleregistret skulle bli offentlig tilgjengelig, synes å være kommet med helt tilfeldig etterat flertallets hovedutkast til loven allerede var levert ferdig til mindretallet. Et annet lovforslag som kom i et eiendommelig lys, var at opplysnings-

plikten ved anbud (licitationer) ble foreslått skjerpet fra en plikt til å oppgi om anbudet var avgitt i henhold til en avtale til en plikt til å oppgi *hvad* avtalen gikk ut på. Så vidt en kan forstå, hadde det nemlig aldri blitt gjort noe alvorlig forsøk på å håndheve den tidligere bestemmelse!

En skal ikke her komme nærmere inn på forslagene angående forvaltningen og saksbehandlingen, selv om forslagene også på dette punkt vakte den største oppsikt. Det var særlig den voldsomme delegering av myndighet som ble foreslått gjort permanent, og en rekke konstitusjonelle spørsmål som sto i brennpunktet. Prisdirektoratet ville etter forslaget bli en usedvanlig mektig institusjon, og det Prisråd det skulle få ved sin side, skulle bare være rådgivende og ha Prisdirektøren til formann.

Mindretallet bestod av to fraksjoner, men her kan bare nevnes at de fleste i mindretallet foreslo en opprettholdelse av Trustloven og en midlertidig og mer begrenset lov om priser og forretningsvilkår. Mindretallsforslaget var imidlertid like slett forberedt som flertallsforslaget og falt ganske snart ut av bildet.

Den overordentlig hissige debatt som fulgte fremleggelsen av komiteeforslagene kan nok i noen grad skyldes den glimrende anledning nordmennene her fikk til å la de politiske følelser få fritt spillerom, men de vesentlige årsaker var utvilsomt en ekte overraskelse og forferdelse både over den slette og overfladiske utredning og over at de meget radikale krisebestemmelser i så høy grad ble foreslått gjort permanente. En rekke uavhengige enkeltpersoner deltok med faglige innlegg av tildels stor verdi, men blant almenheten ble det lagt mest merke til de store næringsorganisasjoners uttalelser. Og ganske snart begynte sterke organisasjoner på begge sider å spille opp på mer propagandamessig basis, slik at enkelttrøstene ofte druknet i kamptummelen.

Et umiddelbart resultat av debatten var at flere store næringsorganisasjoner tok opp et selvsanerende arbeid når det gjalt private konkurransebegrensninger. Høsten 1952 besluttet således Norges Industriforbund og Norges Handelsstands Forbund å opprette kartellutvalg, og våren 1953 ble det også besluttet opprettet en felles ankenemnd for de to forbund. Denne nemnd skal overprøve avgjørelser i tvister som oppstår mellom den enkelte bedrift og konkurranseregulerende sammenslutninger m.v. — Dette var jo i og for seg utmerkede tiltak som burde ha kommet for flere år siden. Nå ble de imidlertid for meget betraktet som et ledd i kampen om prisloven. Følgen var at tiltakene ble heftig angrepet av prislovens tilhengere, særlig ut fra

den oppfatning at det var illojalt å gjøre den offentlige kontroll på området overflødig, og at saneringsarbeidet nesten måtte betraktes som et lovstridig forsøk på å sette den kommende lovs bestemmelser ut av kraft!

Den sterke kritikk komiteeforslagene ble gjenstand for fra personer innen alle partier, førte til at regjeringens talsmenn snart begynte med en forsiktig desavouering av forslagene, og da regjeringens proposisjon kom i september 1952 viste det seg at komiteeforlaget var blitt ganske sterkt modifisert. Dessuten fant regjeringen det nødvendig å komme med en ganske omfattende utredning av enkelte av de spørsmål som var blitt forsømt av komiteen.

Regjeringens proposisjon, som ikke skal bli nærmere diskutert her, ble så lagt til grunn for behandlingen av Stortingskomiteens flertall, representantene for Arbeiderpartiet. Ingen av de øvrige partier fulgte imidlertid denne linje. Venstre (svarende omtrent til det danske Radikale Venstre) fremsatte på grunnlag av et eget partiutvalg et selvstendig forslag til permanent lov med mer begrensede fullmakter. Høire foreslo Trustloven opprettholdt med en del endringer, og foreslo en sterkt begrenset midlertidig prislov. De øvrige partier fremsatte ingen detaljerte lovforslag, men bygde på delvis de samme synspunkter som Venstre eller Høire.

Etter en lengre Stortingsdebatt, som stort sett ikke ga noe vesentlig nytt, ble den endelige lov vedtatt i juni 1953 mot den samlede opposisjons stemmer. Da loven i sin endelige utformning stort sett følger proposisjonen, skal en nøye seg med kort å redegjøre for den endelige lovs innhold.

3. *Prislovens innhold.*

Loven har en innledende formålsparagraf som presiserer at den skal tjene som et ledd i arbeidet for å fremme slike alminnelige anerkjente målsettinger som full beskjeftigelse, en effektiv produksjon, en unngåelse av avsetningskriser og en rimelig inntektsfordeling. Disse vage og delvis selvmotsigende målsettinger skal loven søke å nå ved å fremme en samfunnsmessig forsvarlig prisutvikling, ved å motvirke urimelige priser m. v., ved å hindre utdeling av uforsvarlige utbytter og ved å trygge mot mislige konkurranseforhold m. v.

Loven omfatter ervervsvirksomhet av enhver art, unntatt arbeid i andres tjeneste; noe som i Norge utgjør ca. 50 % av den såkalte faktorinntekt, d. v. s. nettonasjonalproduktet med visse korreksjoner. Men også på en rekke andre måter er lovens virkeområde begrenset.

En kan bare nevne at hele utenrikshandelen mer eller mindre faller utenfor prisreguleringen. F. eks. i 1951 svarte importen til over 40 % av bruttonasjonalproduktet.

Lovens inndeling er langt på vei i overensstemmelse med komiteforslaget, men det er delvis skjedd en omdisponering mellom kapitlene og en god del endringer er foretatt.

I »Alminnelige forskrifter for erhvervsvirksomhet« er det gitt et generelt forbud mot å ta, kreve eller avtale urimelige priser eller forretningsvilkår ellers. Det er gitt strenge regler for kostnadsoverslag som næringsdrivende gir til myndighetene, med plikt til å melde kostnadsnedgang og rett til en viss inndragning hvis slik plikt unnlates. Det er videre et generelt krav om prismerking eller utstedelse av nota, faktura e.l. Paragrafen om unødvendig mellomhandel er sterkt modifisert, slik at bare en mellomhandel som både er unødvendig og prisfordyrende er forbudt. Boikottparagrafen er omformet, slik at nektelse av forretningsforbindelse, eventuelt på vanlige vilkår, kan forbys når den er skadelig for almene interesser eller virker urimelig overfor den annen part.

I de »Alminnelige fullmakter til kontroll og regulering av priser m. v.« får myndighetene en generell fullmakt til å fastsette maksimal- og minstepriser, prisstopp og de alminnelige salgs- og betalingsvilkår, til å motvirke unødvendig mellomhandelsvirksomhet og mislige konkurranseforhold og til å gripe inn i andre forhold hvor det behøves for å lette kontrollen. I denne forbindelse kan myndighetene sette visse vilkår for å drive ervervsvirksomhet, de kan forby ting e.l. omsatt, de kan gi kvalitetsregler m. v. for varer o. l., de kan foreta fordelinger av produksjon eller omsetning m. v. Disse tiltak må imidlertid være et ledd i den alminnelige reguleringsvirksomhet for å nå de oppstilte formål.

Med samme begrensning har prismyndighetene en vid fullmakt til å pålegge avgifter og avsetninger i prisreguleringsøyemed. Avgiftsordninger av større betydning skal imidlertid fastsettes av Stortinget.

I samme kapitel gis endelig Kongen rett til å fastsette bestemmelser om regnskapsføring m. v. og om offentliggjøring av årsregnskapene.

I et eget kapitel om utbytteregulering har en fått et generelt forbud mot å utdele høyere utbytter enn Stortinget bestemmer. Det forutsettes at Stortinget hvert år fastsetter en fast prosent av aksjekapitalen, eventuelt med en gradering for forskjellige selskapsgrupper o. l. Prisdirektoratet kan imidlertid etter visse regler gi samtykke til høyere

utbytte, og Kongen kan også gi forhåndstilsagn om høyere utbytte for opptil 10 år. Videre er det forbudt å gi høyere godtgjørelser enn rimelig til tillitsmenn i selskaper med begrenset ansvar. Det er gitt detaljerte regler om hvilken aksjekapital som skal legges til grunn ved fastsettelsen av utbyttet.

I et større kapitel om konkurransereguleringer etableres et tilsyn med konkurransereguleringer og storbedrifter bygd på en vidtgående meldeplikt. For sammenslutninger og avtaler følges stort sett Trustlovens regler, men reglene for storbedrifter er skjerpet, bl. a. til å gjelde alle ervervsdrivende som antas å produsere eller omsette minst en fjerdedel av den samlede produksjon eller omsetning i landet av en eller flere varer som bedriften fremstiller eller omsetter m. v. Hvor trangt en »vare« skal defineres, fremgår imidlertid ikke. — Enhver kan gjøre seg kjent med registrenes innhold. — Videre er det forbud mot å gjennomføre konkurransereguleringer før melding er skjedd. Avtaler kan bare skje for høyst ett år eller med en oppsigelsesfrist på høyst 3 måneder. Ervervsdrivende som er med i konkurransereguleringer, plikter å sende inn til Prisdirektoratet årsregnskap samt årsmelding hvis aksjekapitalen eller nettoformuen utgjør minst 1 mill. kr. eller hvis Prisdirektoratet ellers pålegger slik plikt. Meldepliktige storbedrifter skal i alle tilfelle sende inn årsregnskap m. v.

Når det gjelder anbudsreguleringer, er den tidligere nevnte skjerpelse av opplysningsplikten til også å gjelde hva eventuelle konkurransereguleringer går ut på, opprettholdt. Ellers er det gitt regler om at tvangsmidler overfor medlemmer av konkurransereguleringer kan nektes anvendt når de strider mot almene hensyn eller er ubillige. Myndighetene kan også forby nektelse av å oppta ervervsdrivende som medlemmer av sammenslutninger e. l. under lignende betingelser.

Kongen eller den myndighet han kan gi fullmakt til etter loven, har vid adgang til å endre eller oppheve konkurranseregulerende bestemmelser når de under visse betingelser anses å virke skadelige, urimelige e. l. Myndighetene kan også forby at slike konkurranseregulerende bestemmelser settes i verk, og Kongen kan endelig oppløse selve sammenslutningene når andre tiltak ikke fører frem. For konkurransereguleringer som gjelder utlandet o. l., er det gitt en del begrensninger i fullmaktene.

Det ville føre for langt i detalj å komme inn på forvaltningen, saksbehandlingen, straffebestemmelsene o. l. Det bør imidlertid nevnes at Stortinget selv kan treffe enkelte viktigere avgjørelser og for øvrig

hvert år diskutere og eventuelt fatte vedtak angående neste års retningslinjer for kontroll- og reguleringsvirksomheten. Ellers er Kongen og Finansdepartementet de øverste myndigheter, og Finansdepartementet har for en tid siden opprettet en egen avdeling under ledelse av en ekspedisjonssjef for å ta seg av de spørsmålene som kontroll- og reguleringsvirksomheten reiser.

Som nytt organ oppretter loven et Priseråd, som består av fem medlemmer uten at disses kvalifikasjoner er spesifisert i loven. Rådet skal avgjøre en rekke viktigere saker og ellers virke som rådgivende organ for Prisdirektoratet. Prisdirektøren kan møte i rådet uten stemmerett. På dette punkt er komiteens opprinnelige forslag sterkt endret. Prisdirektoratet blir det administrative hovedorgan med distriktskontorer og kommunale prisnemnder til hjelp. Håndhevelsen av loven hører under Statens pris- og rasjoneringsinspeksjon m.v. og det er gitt regler for dette arbeid i en egen lov.

Loven trer først i kraft den 1. januar 1954. Dette har flere grunner. For det første kan loven i det hele tatt ikke praktiseres alene, men forutsetter en lang rekke supplerende forskrifter m.v. angående selve virksomheten, saksbehandlingen, grunngeving av avgjørelser, regnskapsføring og kostnadsoverslag, utbyttereguleringen, klagebehandlingen osv. Dette er et arbeid som en først tok fatt på for alvor etterat loven ble vedtatt, men som utgjør et så viktig ledd i hele lovkomplekset at det på en rekke punkter kan få avgjørende betydning for den praktiske kontroll- og reguleringsvirksomhet. For det annet betegner loven tross alt en ikke liten begrensning i de tidligere fullmakter, noe som nødvendiggjør en inngående analyse og revisjon av de gjeldende reguleringer m.v. Og endelig førte debatten omkring prislovsforslaget til at representanter for regjeringen har lovet en »hovedrengjøring« i Prisdirektoratet, noe som utvilsomt krever et arbeid som går utover det selve lovens tekst nødvendiggjør. Slik situasjonen fortøner seg i dag, kan man ikke vente at alt dette arbeid vil være tilendebragt innen den dato da loven trer i kraft.

4. *Hvordan vil prisloven bli anvendt?*

Når en til slutt skal forsøke å antyde litt om den betydning loven kan forventes å få, står en overfor store vanskeligheter. Loven er endog i langt høyere grad enn Trustloven »de latente muligheters lov«, og når man ikke engang vet noe om hvordan den supplerende »lovbok« som loven forutsetter i form av en lang rekke nærmere forskrifter o.l., vil komme til å se ut, er det klart at fremtiden i høy

grad må bli et ukjent land. Et par momenter kan imidlertid fortjenes å nevnes.

Formålet med loven er gitt en tilsiktet bred og løs formulering. Dette skyldes i virkeligheten at loven har en rekke forskjellige formål. Disse kan kanskje formuleres på følgende måte:

1. For det første er loven tenkt benyttet i en krisesituasjon med sterkt generelt kjøpepress, og formålet er her å skape grunnlag for en såkalt bunden eller undertrykt inflasjon istedenfor en ukontrollerbar prisstigning. På dette punkt har loven et rent beredskapsformål, noe som imidlertid ikke forhindrer at f. eks. en nye krigssituasjon kan betinge enda mer radikale kontroll- og reguleringstiltak enn de loven hjemler.

2. For det annet er loven tiltenkt en rolle også under andre konjunkturforhold. Her skal loven bl. a.:

- a) gi visse alminnelige regler for ervervsvirksomhet som skal danne en ytre ramme for det man kan gjøre innenfor rammen av straffebestemmelsene.
- b) gi grunnlag for en overvåking og kontroll samt en stimulering av konkurranseregulerende samarbeid innen ervervslivet.
- c) gi grunnlag for regulering og kontroll med en del andre klart definerte forhold.
- d) gi grunnlag for en regulering av økonomiske forhold i situasjoner som på forhånd ikke kan angis eller defineres.

Endelig bør nevnes at loven etter sin ordlyd også åpner adgang til meget som det *ikke* er meningen å benytte den til. Den uhyre vanskelige sak å skille mellom de forhold som det er meningen loven *skal* omfatte, men som *ikke* på forhånd kan defineres, og de forhold som den *kan* omfatte, men *ikke* er ment å omfatte, vil i siste omgang falle på domstolene. Den rettesnor den nylig avgåtte høyesterettsjustitiarius Emil Stang har antydnet for dette arbeid har vært at »en lov ikke gjelder lenger enn den blir respektert«. En får jo håpe at det sjelden blir bruk for å benytte denne rettesnor for fortolkning av lovens virkeområde.

Som en vil forstå, kunne loven meget vel ha vært delt opp i flere enkeltlover. Det rimeligste ville vel i tilfelle ha vært å gi en egen beredskapslov som eventuelt kunne settes i kraft når det så å si ble erklært »økonomisk unntagelsestilstand«. En annen lov kunne inneholde de bestemmelser som skulle anvendes under de forhold og i de situasjoner som på forhånd i hvert fall noenlunde klart kan defineres.

For å regulere økonomiske forhold i situasjoner som man på forhånd ikke kan angi eller avgrense, kunne man anvende særlover.

Det spørsmål som vil ha vesentlig interesse i de kommende, forhåpentlig »normale« år, er da hvilke retningslinjer loven vil bli praktisert etter »i en situasjon hvor kjøpepresset er helt eliminert eller bare er av ubetydelig omfang«, for å sitere regjeringens proposisjon. Etter det som er fremkommet, særlig gjennom proposisjonen, vil kontroll- og reguleringsvirksomheten da særlig ta sikte på følgende tiltak:

1. å kontrollere og regulere konkurransebegrensende avtaler og ordninger,
2. å regulere prisene m. v. i spesielle bransjer med kjøpepress,
3. å sette i verk avgifts- og avsetningsordninger for å jevne ut for-tjenesteforholdene i konjunkturbetonte næringer,
4. å utjevne geografiske prisforskjeller innen landet,
5. å motvirke unødvendige og fordyrende omsetningsledd,
6. å motvirke omgåelser ved
 - a) kvalitetsregler,
 - b) forbud mot omlegginger, tilbakeholdelse av varer o. l.,
7. å ta rasjonaliseringshensyn ved opplegget av reguleringsteknikken. Noen generell fullmakt til statlige rasjonaliseringstiltak gir dog loven ikke hjemmel for.

En mer dagsaktuell analyse av hvordan prislovens fullmakter er tenkt anvendt, skulle det være naturlig å søke i det langtidsprogram for årene 1954—1957 som regjeringen nylig har fremlagt (Stortingsmelding nr. 62 av 29. april i år), selv om dette program ble fremlagt før prislovens vedtagelse. Ved en rask gjennomlesning av dette program finner man imidlertid få holdepunkter, enda regjeringen i detalj har diskutert de forskjellige målsettinger for den økonomiske politikk og de virkemidler den vil anvende. F. eks i forbindelse med beskjeftigelsesproblemet, stabilitetsproblemet, produktivitetsproblemet o. l. er prisloven eller de tiltak den hjemler, knapt nok nevnt. Litt klarere er omtalen av inntektsfordelingsproblemene (s. 93/94 og s. 96 i meldingen). Her nevnes prisreguleringen som et av de sentrale midler som i årene etter krigen har vært anvendt for å bedre levevilkårene for dårlig stillede befolkningsgrupper, og det pekes på at prisregulering samt prissubsidier også fremover vil bli anvendt både for å bedre levevilkårene for enkelte befolkningsgrupper og for geografiske distrikter som har svak økonomi. For øvrig synes regjeringen å legge størst vekt på prisloven i forbindelse med utbygningen av »det øko-

nomiske demokrati« (s. 43—45). Loven anføres som et meget viktig middel for å få det private næringsliv til å følge retningslinjene for den alminnelige økonomiske politikk, og målet er at gjennom reguleringer, kontroll og lovgivning »skal eiendomsretten og råderetten til produksjonsmidlene i stadig større grad få karakter av en samfunnsmessig funksjon«.

Men regjeringen har også betenkeligheter ved anvendelsen av slike direkte virkemidler som loven hjemler, og en får nærmest inntrykk av at regjeringen anser svakhetene ved slike reguleringer for å være så store at det bare var de ekstraordinære forhold like etter krigen som gjorde dem berettiget. Konklusjonen er at »heretter bør de direkte reguleringer som er nødvendige, få en så alminnelig karakter som mulig« (s. 55).

Den konklusjon man muligens kan trekke på grunnlag av regjeringens langtidsprogram, er at de deler av prisloven som går utover den gamle trustlovs virkeområde, først og fremst skal spille en rolle i den ideologiske og politiske kamp om »det økonomiske demokrati«, og at den for øvrig mer skal tjene til å styrke prissystemets inntektsfordelende funksjoner enn de produksjonsregulerende funksjoner.

Selv om en ser bort fra kampen om det såkaldte »økonomiske demokrati«, er dette etter forfatterens mening en betenkelig linje å følge, og det vil eventuelt bety en videreføring av et syn på prissystemets funksjoner som har gjort seg sterkt gjeldende i Norge etter krigen. Mens prissystemet i Norge før krigen først og fremst ble ansett som en retningsviser for produksjonen i videste forstand, fikk nemlig inntektsfordelingen etter krigen en klar prioritet. Dette skjedde imidlertid under henvisning til at en da sto overfor et kortsiktig problem og en tydelig knapphetssituasjon.

Det ville føre for langt å gå nærmere inn på disse problemer, men det skulle synes klart at en ensidig anvendelse av prisene som inntektsfordelende faktorer, må lede til sterke produksjonsmessige desorganiseringsfenomener, f. eks. når det gjelder arbeidseffektiviteten, kostnadsbevisstheten, utvelgelsesprosessen, produksjonens sammensetning osv. I neste omgang trenger man så vide fullmakter til direkte reguleringer for å motvirke disse desorganiseringsfenomener. Faktisk har man i Norge et klart eksempel på en slik utvikling, og en viktig årsak til de vide reguleringsfullmakter som har blitt ansett nødvendige, har nettopp vært de desorganiseringsfenomener som kontroll og regulering av prisene selv har forårsaket.

På den annen side kan kanskje den forsiktige omtale av de direkte

virkemidler i langtidsprogrammet tyde på at de vide fullmaktsbestemmelser i prisloven vesentlig skal være hvilende ris bak speilet. Så meget desto bedre. Men da kan man på den annen side vanskelig forklare den forsvinnende interesse regjeringspartiet utenom valgpropagandaen viser for konkurranseproblemene og de private konkurransebegrensninger. Hvis man hadde lagt hovedvekten på disse spørsmålene, ville regjeringen ha kunnet få enstemmig vedtatt en revidert trustlov stort sett slik den ville ha den. — Men i høst er det valg, og meget kan selvfølgelig se anderledes ut når det nye Storting trer sammen over nyttår.

September 1953.